

Smaastykker og Oversigter.

1.

Moltke-Hvitfeldt og den planlagte Landgangs-Ekspedition til Østersøen i 1870.

Af Erik Møller.

Med sin smukke og grundlæggende Monografi: *Danmark ved Krigsudbrudet Juli—August 1870* spredte Prof. Aage Friis for snart to Aar siden den Sagtaage, der i et halvt Aarhundrede har hvilet over den danske Regerings Holdning overfor nogle af de mest følgesvangre storpolitiske Begivenheder i nyere Tid¹, dens Valg mellem Neutralitet eller Deltagelse i den fransk-tyske Krig 1870—71. Og navnlig nu, da Prof. Friis' Bog yderligere suppleres gennem det Kildestof, som foreligger med Bind V af »Kriegers Dagbøger« og Bind II af »Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864—79 — Aktstykker og Breve« (i det følgende citeret som »Aktstykker«), træder hele denne Episode frem i Historiens fulde Dagslys. Paa et enkelt, men forøvrigt ikke noget centralt Punkt har Forfatteren dog for tillidsfuldt støttet sig til det samme Materiale angaaende den franske Udvikling, der ligger til Grund for saa ansete Værker som Pierre de la Gorce: »Histoire du second empire« og Lehautcourt (General Palat): »Histoire de la guerre de 1870—71«. Disse Fremstillinger og deres Kilde staar imidlertid i denne Sammenhæng ikke for en nøjere kritisk Undersøgelse, og i det følgende skal dette blive nærmere paavist, navnlig fordi vi herved kommer til at se den danske Gesandt ved Napoleons Hof, Grev Moltke-Hvitfeldt, i et noget andet Lys end efter Prof. Friis' Skildring, der bygger paa de franske Misforstaaelser.

Nævnte Historikere følger ved deres Behandling af Forholdet til Danmark navnlig af Drøftelsen vedrørende Planen om at sende et Landgangskorps til Østersøen helt den Beretning, som General Trochu har givet om sin personlige Deltagelse i disse

¹ Smlgn. min Anmeldelse i »Grænsevagten« Novbr. 1924.

Begivenheder i Indledning til sit Værk »Le siége de Paris«¹, idet deres Fremstilling delvis suppleres med Træk fra den Forklaring, som den daværende Marineminister Rigault de Genouilly senere afgav om disse Forhold til den parlamentariske Undersøgelseskommission, der blev nedsat efter Freden (»Enquête parlementaire sur les actes du gouvernement de la defence nationale — Depositions« I 125 ff.); men General Trochu's Værk er en Kilde, der maa benyttes med stor Forsigtighed.

Angaaende de Begivenheder, som det her drejer sig om, fortæller han, at Prins Napoleon den 18. Juli kaldte ham til sig; Kejseren havde talt med ham (Prinsen) om en Ekspedition til Østersøen, Landgang i Slesvig og en Aktion sydefter herfra, som Prins Napoleon skulde lede; Trochu skulde føre Tropperne, og Prinsen bad ham nu om at udtale sin Mening angaaende Planen, hvad han ogsaa vilde faa Lejlighed til ved et Raadsmøde, som under Kejserefs Forsæde skulde afholdes den næste Dag. Og saaledes som man — vistnok med Rette — har forstaaet Trochu, fandt dette virkelig Sted den 19., uden at der dog blev taget endelige Beslutninger, fordi Marineministeren protesterede mod Kommandoens Overdragelse til Prins Napoleon; efter dette Møde talte Trochu dels i et Forværelse med Hertugen af Cadore, der skulde rejse til Danmark for at slutte en Alliance, dels, senere paa Dagen, i sit Hjem med den danske Gesandt, der opsøgte ham for at spørge om, hvad han vidste og tænkte angaaende de Planer, som var under Forberedelse.

Alt dette skulde være foregaaet den 19. Juli. Der er her umulige Ting, som de franske Forfattere burde have været opmærksomme paa, og som jeg straks skal komme tilbage til, men fra et dansk Synspunkt melder der sig en Vanskelighed, som allerede sprang mig i Øjnene, da jeg læste Professor Friis' Bog, og som træder endnu stærkere frem, nu da vi har selve de danske Akter i Hænde. Sagen er nemlig, at Moltke-Hvitfeldt først den 23. Juli indberetter om Hertugen af Cadores Sendelse og den planlagte Landgangsekspedition, ja først om Aftenen erfarer han, at Prins Napoleon skal være udset til at tage Kommandoen over det paagældende Armékorps med General Trochu som Stabschef², medens han efter Fremstillingen i »Siége de Paris« allerede skulde have vidst dette den 19. Juli. Prof. Friis, der iøvrigt gengiver Trochus Beretning med kendeligt Forbehold, vil forklare denne Tavshed med, at Trochus Bemærkninger om Planen »var

¹ Oeuvres posthumes I 85 ff. Sml. de la Gorce VI 342; Lehautcourt I 382—85; og Friis: Danmark ved Krigsudbrudet S. 63 ff.

² Aktstykker II 532—33.

fremSAT i dybeste Fortrolighed, og at Moltke-Hvitfeldt har følt sig bundet derved«; han nævner ogsaa den Mulighed, at Gesandten, der den 19. Juli var »revet med af den almindelige Ophidselse« i Paris og »ønskede, at hans Regering skulde engagere sig i den Alliance, om hvilken Trochu sagde, at den vilde ødelægge Danmark uden at gavne Frankrig«, »har ment, at Generalen saa for mørkt paa Stillingen og derfor ikke har citeret hans Udtalelser«¹.

Forklaringen er imidlertid en ganske anden. — At Moltke-Hvitfeldt i de nævnte Dage var temmelig langt ude, er rigtigt nok; allerede under sin Samtale med Udenrigsminister Gramont den 17. Juli havde han udtalt sig for, at der blev sendt en fransk Flaade til de danske Farvande². Men at han fra den 19. til den 23. Juli skulde have tilbageholdt selve Efterretningen om den planlagte Ekspedition til Østersøen, som han ikke havde fra Trochu — han skal jo netop have opsøgt ham for at høre hans Mening herom — kan vistnok paa Forhaand betragtes som udelukket, og Sammenhængen med Mysteriet er, at Trochu — hvad Værdi hans Oplysninger iøvrigt kan have — har nedskrevet dem uden Tanke om nøjagtige Tidsangivelser. Dette vil tilstrækkeligt fremgaa af den Kendsgerning, at han hverken den 18. Juli kan have talt med Prins Napoleon eller den 19. med Hertugen af Cadore, idet ingen af dem paa de respektive Dage var i Paris. Prinsen var bleven kaldt tilbage fra en Ekspedition til Spitsbergen med et Telegram, som han modtog i Tromsø; hans Yacht naaede, i Følge »Times«, Peterhead (Skotland) den 20. om Morgen, den 21. passerede han Dover og tidligst samme Dags Aften kan han være ankommen til Paris³. Hertugen af Cadore var først den 21. om Morgen efter Krigstilstandens Indtræden brudt op fra München (»Augsburger Allgemeine Zeitung« 22. Juli 1870), hvor han, som Frankrigs Gesandt, havde fulgt den bevægede parlamentariske Udvikling, der den 19. Juli endte med Landdagens Forkastelse af den Neutralitetspolitik, som endnu under Udvalgsforhandlingerne havde samlet et Flertal.

Vi skal herefter følge, hvorledes disse Data passer med Beretningerne i Moltke-Hvitfeldts Depecher — den samtidige Kilde.

Da han den 17. Juli om Aftenen i Udenrigsministeriet mødtes med Gramont, var der kun Tale om en Flaadeekspedition⁴, og

¹ Friis l. c. 64—65.

² Aktstykker II 495.

³ Smlgn. Aktstykker II 544 (Moltke-Hvitfeldts Depeche af 24. Juli: »Le prince Napoléon de retour à Paris depuis deux jours«) og Napoléon III et le prince Napoléon. Correspondance inédite publiée par Ernest d'Hauteville (1925) 303.

⁴ Aktstykker II 493 ff. Friis l. c. 75.

det samme gjaldt Konferencen den følgende Dag mellem den franske Udenrigsminister, den danske Gesandt og General Raasløff; Moltke-Hvitfeldt mente imidlertid, at Gramont havde udtrykt sig paa en saadan Maade, at der ikke kunde være Tvivl om, at der vilde blive sendt et Landgangskorps¹, men noget saadant var altsaa foreløbig ikke direkte nævnt.

At et Flaadetogt paatænktes havde allerede i nogle Dage været klart; den 16. offentliggjorde »Journal Officiel« Admiral Bouet de Willaumez' Udnævnelse til Chef for Eskadren²; og selv om Rigault de Genouillys ovennævnte Redegørelse viser, at man i nogen Tid havde arbejdet med Planen om Udrustningen af en Landgangsstyrke og truffet Forberedelser til dens Afsendelse, har Moltke-Hvitfeldt sikkert ganske Ret, naar han skriver den 18., at der endnu ikke er taget nogen definitiv Beslutning om Antallet af de Tropper, der skal sendes til Østersøen³. De nærmere Enkeltheder drøftedes aabenbart først — som sædvanlig i Huj og Hast — da man den 23. i Paris havde faaet Telegram om, at den preussiske Notificering af Krigstilstanden vilde tvinge Danmark til at tage Stilling⁴.

Her foregaar de afgørende Begivenheder; som vi har set, umiddelbart efter at et Par af de deltagende Personer — Prins Napoleon og Hertugen af Cadore — er vendt tilbage til Paris; det er samme Dag (23. Juli), at Hertugen af Gramont, som tidligere nævnt, giver den danske Gesandt Meddelelse om Sagen, og ganske i Traad hermed henlægger Moltke-Hvitfeldt i sin Depeche af 24. Juli da ogsaa Drøftelsen af Kommando-Spørgsmaalet til et Ministermøde, der er bleven afholdt samme Eftermiddag. Ved dette har Prins Napoleon ikke været til Stede, idet Kejseren næste Dag giver ham Meddelelse om dets Beslutninger⁵ og Rigault de Genouilly forklarer da ogsaa i sin Redegørelse⁶, at hans Protest mod Prins Napoleons Kommando over Flaaden fandt Sted paa en Konference om herhenhørende Spørgsmaal, hvor foruden Kejseren og Prinsen han selv og Generalerne Trochu og Dejean (Krigsminister ad interim) var med. Denne er vistnok

¹ Aktstykker II 498.

² Det maa bero paa en Misforstaaelse, naar baade Pont-Jest: *La campagne de la mer du Nord et de la Baltique* (S. 22) og F. Julien: *L'amiral Bouët de Willaumez* (S. 87) sætter Udnævnelsen til den 22. Juli.

³ Aktstykker II 498.

⁴ Smlgn. Friis l. c. 78.

⁵ Ovenciterede *Correspondance inédite* S. 306, der samtidig viser, at Rigault de Genouilly har sat sin Fordring igennem om, at Prinsen kun skulde have Kommando over Tropperne.

⁶ l. c. S. 128 Spl. 2.

gaaet forud for Ministerraadet, idet ogsaa Moltke-Hvitfeldt synes at henhøre Marineministerens Indsigelse til et tidligere Tidspunkt¹. De i hans Depeche anførte Enkeltheder er næppe paalidelige, men mellem Rigault de Genouillys og Trochus Fremstilling af selve Begivenheden er der saa ringe Forskel, at man, bortset fra de fejltagtige Tidsangivelser, vistnok maa tage Trochus Oplysninger til Troende, altsaa ogsaa hans Beretning om Samtalen med Moltke-Hvitfeldt, endskønt en Undladelse af at indberette om den vil passe daarligt med dennes Udtalelse i Slutningen af den tidnævnte Depeche: »Hvis jeg bliver i Stand til at indhente andre Oplysninger i Morgen, skal jeg gøre dem til Genstand for en ny Rapport«².

Hvordan dette end forholder sig, maa en Undladelse af at have refereret en saadan Samtale, der var foregaaet den 23. eller 24. Juli, imidlertid bedømmes ganske anderledes, end hvis Forholdet virkelig var, at Moltke-Hvitfeldt 18. eller 19. Juli havde erfaret, at Østersø-Ekspeditionen var planlagt, havde faaet denne Efterretning bekræftet af selve Trochu den 19. og alligevel ventet med at berette herom til den 23., da han fik den officielle Meddelelse fra Gramont. En saadan Optræden lod sig slet ikke forsvare. Men naar Tidspunktet skydes frem, ændres Dommen, som jeg straks bemærkede, ganske uvilkaarligt. Om han den 24. efter at have indberettet alt det andet, undlod at nævne Samtalen med Trochu, blev virkelig et Diskretionsspørgsmaal. Og samtidig kastes der fra anden Side tilfældigvis et skarpt Strejfflys over Moltke-Hvitfeldts Holdning netop i disse bevægede Dage. Hans engelske Kollega, Lord Lyons, fortæller nemlig³, at den danske Gesandt kom til ham »i stor Fortvivlelse, sagde, at han ikke vidste noget om, hvad der var hans Regerings Hensigt, og bad om Oplysninger, da det syntes ganske rimeligt, at den danske Hovedstad vilde blive besat af den af de kæmpende Hære, der først kunde naa dertil«. Lord Lyons tilføjer, »at alle vidste, at der udrustedes et Ekspeditionskorps i Cherbourg, som skulde gaa

¹ I en Optegnelse fra General Trochus Haand dateret 30. Juli 1870, der er aftrykt i Juliens tidligere citerede Bog (S. 153 ff.), men som jeg først er bleven opmærksom paa, efter at ovenstaaende var skrevet, angiver Trochu Lørdag d. 23. Juli som det Tidspunkt, da Marskal-Krigsministeren (Leboeuf) gav ham Meddelelse om, at han var udset til at føre Tropperne, medens »Konferencen« i Tuilerierne og Mødet med Hertugen af Cadore sættes til den 24. Her har vi de rigtige Datoer, men ellers intet nyt. — Prins Napoléons Pjece: *La Vérité et mes calomnieurs*, hvori Episoden ogsaa omtales, synes ikke at findes paa danske Bibliotheker.

² Aktstykker II 545.

³ Newton: *Lord Lyons. A Record of British Diplomacy* I 303.

til København«. Her møder vi en dansk Diplomat, der, hvad han end tidligere kan være bleven »revet med til«, nu — i Dagene efter den 23. Juli — klart saa de Farer, som truede hans Land. Og samtidig har han i dette Klagemaal rørt ved et meget ømt Punkt, den Kendsgerning, der ogsaa fremgaar af »Det nordslesvigske Spørgsmaals« Bind II, at man op til 29. Juli lod den danske Gesandt i den franske Hovedstad ganske uden Instruktioner.

Saa meget om Moltke-Hvitfeldts Deltagelse i Begivenhederne; men samtidig viser de paapegede Misforstaaelser, hvad Nøjagtighed man kan vente ved Behandlingen af Enkeltheder i de fremmede Historieværker ogsaa naar det angaar Forfatterens eget Lands Forhold. Jeg gjorde i sin Tid opmærksom paa noget lignende for Holland Rose's Vedkommende i Forbindelse med Tildragelserne 1807¹. Det er ikke gaaet de la Gorce og Lehautcourt meget bedre med Begivenhederne 1870.

2.

Estrup-Litteratur.

Af Povl Engelstoft.

Det var ikke urimeligt at vente, at Hundreedaarsdagen for J. B. S. Estrups Fødsel 16. April 1925 vilde give Anledning til en i høj Grad tiltrængt Uddybning af denne Mands Historie. Nogen dokumentarisk Fremstilling af hans Hovedgerning som Politiker eksisterede ikke, og Erik Henrichsens Essai var den eneste udførligere Portrætskildring. Man kunde af den i Øjeblikket ingenlunde hensygnende Konservatisme i Landet vente Bidrag i Hyldest og Tilslutning, man kunde maaske ogsaa haabe, at det efter Sigende righoldige Arkiv paa Skaføgaard vilde aabne sig en Smule. I hvert Fald burde dog Aviserne nu kunne bringe en Del nyt Stof i Erindringer og Analyser. Høsten blev imidlertid ikke stor. For Avisernes Vedkommende vil det være vanskeligt at nævne andet end Dr. A. Fraenkels tre Artikler i »Nationaltidende« 27. April, 13. og 14. Maj i Tilslutning til Brøndsteds nedennævnte Bog og Harald Nielsens fire lidt forsinkede Opsatser i »Jyllandsposten« 19., 21., 22. og 23. Juli. Hvor nødtørftigt selv de store københavnske Blade lader sig betjene i historisk Henseende, fik man atter her et Bevis paa. Hvad Tidsskrifterne angaar, turde der ikke være mere at pege paa end de Uddrag af Breve fra Estrups yngre Aar, som cand. mag. Povl Engelstoft offentliggjorde i »Dansk Udsyn« for April.

¹ H. T. 8. R. III. Bd. 343, 353—54.